

Podravka u Domovinskom ratu

ZVONIMIR MAJDANČIĆ

1. Uvod

Podravkaši su prve demokratske izbore u Hrvatskoj 1990. godine dočekali s oduševljenjem i strepnjom. Znali su da se ostvaruje stoljetni san o slobodi Hrvatske, ali su isto tako bili svjesni da se Hrvatska nalazi u sastavu takve državne tvorevine, koja neće olako prihvatiti demokratske promjene. Podravka i njeni predstavnici bili su prisutni na čitavom tržištu bivše Jugoslavije i zato su Podravkaši, posebno ljudi koji su se bavili tržištem, imali jasan uvid u bujanje srpskog nacionalizma nakon dolaska Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji. Mi smo izbliza gledali događaje u Srbiji, Kosovu, Vojvodini, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, »mitinge istine«, »jogurt revolucije« i druge srpske demonstracije, kojima su srpski nacionalisti okupljeni u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti (SANU), Udruženju književnika Srbije, Socijalističkoj partiji Srbije, Jugoslavenskoj narodnoj armiji i drugdje potpirivali srpski nacionalizam i huškali Srbe na druge narode.

2. Društveno-političke prilike uoči Domovinskog rata

Srpski nacionalisti su u osamdesetim godinama 20. stoljeća stvorili famu o ugroženosti srpskog naroda u Jugoslaviji. Činili su to u vrijeme kada su Srbi i Srbija imali nadmoć u Jugoslaviji. Kako su to

uspjeli? Srpska akademija nauka i umetnosti i Udruženje književnika Srbije, kao stjecište srbijanskih intelektualaca, još su nakon donošenja Ustava SFRJ 1974. godine, proglasili da je tim ustavom srpski narod ugrožen. Tim ustavom Srbi su zapravo dobili prevlast, jer su Kosovo i Vojvodina u Predsjedništvu SFRJ dobili po jedno mjesto, kao i republike. Na taj način su od ukupno osam članova tog tijela Srbi imali tri, a ostalih pet republika po jednoga. A i od tih ostalih pet uvijek je član iz Crne Gore bio politički Srbin, član iz Bosne i Hercegovine Srbin ili Musliman, član iz Hrvatske Srbin ili Hrvat. Slično je bilo i u Predsjedništvu Saveza Komunističke Jugoslavije, Saveznoj narodnoj skupštini itd. Praktično Srbi su uvijek od osam imali najmanje pet do šest glasova, a povremeno su im se priklanjali Slovenci i Makedonci. Ipak, Srbi su proglasili da su ugroženi. Zašto? Jer je iz Srbije bio jedan predstavnik »celovite« Srbije, a posebno predstavnici Kosova i Vojvodine. Po tumačenju Slobodana Miloševića i njegovih srbijanskih nacionalističkih ideologa (Dobrica Ćosić, Najdan Pašić i dr.), to je značilo neravnopravnost Srba i Srbije, jer su predstavnici pokrajina imali isti status kao i predstavnik »celovite« Srbije, a »uža« Srbija bez pokrajina nije bila politički subjekt. Na temelju te činjenice srbijanski nacionalisti su počeli graditi nezadovoljstvo Srba u uжоj Srbiji. Kada im je to uspelo nije im bilo teško to nezadovoljstvo prenijeti među Srbe u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, jer su Srbi u BiH morali

dijeliti vlast s Muslimanima i Hrvatima, a u Hrvatskoj s Hrvatima. A povrh toga, oni su za sebe smatrali da su državotvorni »jugoslavenski« narod. U njihovoj kolektivnoj svijesti Jugoslavija je bila sinonim za veliku Srbiju.

Zato je Slobodan Milošević nakon preuzimanja vlasti u Srbiji, srušio tadašnju legitimnu vlast u Kosovu, Vojvodini i Crnoj Gori te instalirao svoje poslušnike. Nakon toga krenuo je na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu služeći se pritom »vidovdanskim« mitom i nošenjem kostiju kneza Lazara. Najavio je da će i tamo srušiti postojeću vlast »institucionalno i vaninstitucionalno«. Počeli su srpski mitinzi po Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Komunistički vlastodršci u tim tadašnjim jugoslavenskim republikama nisu znali što činiti. Bojali su se Slobodana Miloševića, ali su se bojali i svojeg naroda. Na kraju, na XIV. Kongresu SKJ, ohrabreni primjerom Slovenaca, hrvatski su komunisti napustili kongres i tako se raspao Savez komunista Jugoslavije, a time i Jugoslavija. Srušio ju je srpski nacionalizam na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Bile su stvorene pretpostavke za demokratske izbore.

U bivšoj Jugoslaviji Podravkaši su imali veliko tržište. Na tom tržištu Podravka je kod nekih proizvoda imala apsolutno najveće udjele. Tako je 90% dodataka jelima koji su se prodavali u bivšoj Jugoslaviji dolazilo iz Podravke, a isto tako i 70% juha. Zbog toga je Podravka imala veliku prodaju u drugim republikama. Izvan Hrvatske ostvarivalo se oko 50% prodaje. Ova činjenica imala je i na početku utjecaja na ponašanje pojedinih Podravkaša. Ali, nakon agresije Srbije i JNA na Hrvatsku, kod nikog više nije bilo dvojbi i svi su Podravkaši stali u obranu Hrvatske.

3. Početak Domovinskog rata

Nakon demokratskih izbora u proljeće 1990. godine, Podravka se odmah našla u fokusu interesa JNA. Već u svibnju te godine došli su u Podravku komandanti JNA

iz Varaždina i Koprivnice s pitanjem hoće li Podravka i dalje prodavati kruh garnizonu JNA u Koprivnici. Bilo je očigledno da se radilo o provokaciji. Komandant garnizona JNA u Koprivnici major Novaković, kasniji četnički zapovjednik tzv. SAO Krajine, došao je u maskirnoj uniformi. Njegov šef iz Varaždina, general Trifunović, nije izgledao tako ratnički nastrojen.

Tijekom ljeta 1990. godine Srbi u Hrvatskoj počeli su pobunu protiv legalne hrvatske vlasti. Protuzakonito su sjekli debla u šumama i pomoću njih blokirali promet na cestama. Budući da su to činili u jeku turističke sezone, na taj su način nanosili štetu hrvatskom turizmu, ali i ukupnom gospodarstvu. Zbog sve teže situacije na terenu, problema u transportu i opasnosti diverzija, u Podravki su uvedena dežurstva. U početku su dežurali direktori proizvodnih i funkcionalnih cjelina, tvornica i sektora, i to isključivo u neradne dane. Uskoro je uvedeno i dežurstvo rukovoditelja u funkcionalnoj cjelini »Društveni standard i zaštita«.

U jesen 1990. godine u Podravki su provedene kadrovske promjene pa je 7. prosinca 1990. godine imenovan rukovoditelj obrambenih priprema u Podravki. Istog dana, na sjednici Radničkog savjeta donijeta je Odluka o usvajanju plana za izvanredne prilike. Sigurnosno stanje posebno je zaoštreno u prosincu 1990. i siječnju 1991. godine. To je vrijeme kada je tadašnje Predsjedništvo SFRJ razmišljalo o uvođenju izvanrednog stanja i nasilnoj smjeni demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj. Na televiziji je prikazivan montirani film o generalu Špegelju.

Za vrijeme božićnih i novogodišnjih blagdana 1990./1991. godine u Podravki je uvedeno trostruko dežurstvo. Dežurali su članovi Poslovnog odbora (Uprave), ali isto tako i djelatnici Službe obrane i Službe zaštite. Članovi Poslovnog odbora (Uprave) dežurali su da bi poduzeće u slučaju izvanrednih događaja moglo odmah reagirati. Istodobno su bili prisutni i radi poslovnih problema koji su se događali u to vrijeme. Došlo je do blokade tr-

žišta u Srbiji u odnosu na Hrvatsku i Sloveniju. Sve ove okolnosti zahtijevale su budnost i promptno reagiranje kako ne bi bili zaustavljeni poslovni procesi. Istovremeno su dežurali djelatnici Službe za zaštitu u poduzeću radi fizičke sigurnosti i zaštite poduzeća, ljudi koji su u njemu radili, zgrada i strojeva. Dežurali su također i djelatnici Službe obrane poduzeća, koji su održavali stalnu vezu s koprivničkim Centrom za obavještanje.

U proljeće 1991. godine u pojedinim dijelovima Hrvatske, Srbi su napadali i ubijali Hrvate i hrvatske policajce. Činili su to uz potporu i pomoć JNA. Događalo se to i u Lipiku, Daruvaru i Sisku gdje su se nalazili i dijelovi Podravke. U ožujku 1991. godine na Plitvicama se dogodio »krvavi Uskrs« kada je ubijen prvi hrvatski redarstvenik. U Borovom Selu 2. svibnja 1991. godine Srbi su ubili 12 hrvatskih redarstvenika. Započela je otvorena agresija Srba, Srbije i JNA na Hrvate i Hrvatsku.

Nakon ubojstva hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu od strane četnika, hrvatske zastave više se nisu skidale sa Podravkinih zgrada. Svi smo postali svjesni da je rat počeo i da moramo skupiti sve snage, kako bismo se obranili. Zastave su nas na to podsjećale. Odmah je donijeta odluka o slanju novčane pomoći obiteljima poginulih redarstvenika.

Kako se pojačavala srpska agresija na Hrvatsku, tako se pogoršavao položaj Hrvata u drugim republikama bivše Jugoslavije, naročito u Srbiji. Zbog toga je Podravka 2. travnja 1991. godine uputila humanitarnu pomoć Hrvatima u Janjevo na Kosovu. Ubrzo se ukazala potreba za pomoći u hrani u onim dijelovima Hrvatske koji su se našli na udaru četnika. Zato je 6. svibnja 1991. godine upućen kamion s humanitarnom pomoći u Kijevo, a 22. svibnja u Drniš. Organizator ovih pošiljki humanitarne pomoći bio je Ivan Andrašek. Vozač je bio Rušak, a pratili su ga Andrašek i Nevjestić.

Kako se širila agresija na Hrvatsku, tako se povećavala potreba za humanitarnom pomoći. Tako je 11. srpnja 1991. go-

dine upućena pomoć u Osijek, 19. srpnja u Petrinju, 31. srpnja u Vinkovce, 5. kolovoza u Sisak, 13. kolovoza u Lovinac itd. Pomoć se slala i preko Fonda za pomoć izbjeglim Hrvatima, koji je bio pod kontrolom Vlade RH. Ubrzo je slanje humanitarne pomoći iz Podravke postala redovita djelatnost, koju je vodio Ivan Andrašek. Od 2. travnja 1991. godine do 31. prosinca 1995. godine ukupna humanitarna pomoć iz Podravke iznosila je 33 milijuna njemačkih maraka. U proljeće i ljeto 1991. godine, kada su krenule prve pošiljke humanitarnih pomoći iz Podravke, mnogi u Koprivnici još nisu bili svjesni da je Hrvatska u ratu. Čak je bilo i takvih, koji su Podravku optuživali da šalje pomoć četnicima.

4. Podravka u vrijeme Domovinskog rata

Čim se nad Hrvatskom nadvila ratna prijetnja, ukazala se potreba za oružjem. Podravka je u bivšem sustavu izdvajala znatna financijska sredstva za tzv. teritorijalnu obranu, ali sve oružje koje je bilo kupljeno tim novcem, bilo je pod kontrolom JNA. Zato je nova hrvatska demokratska vlast uvela promjene u financiranju obrambenih priprema u poduzeću. Od 4. listopada 1990. godine, prema Odluci hrvatske vlade 80% od svih financijskih sredstava koja su prikupljana za financiranje obrane poduzeća, počelo se uplaćivati direktno na račun Ministarstva obrane RH. Na taj način Podravka je počela direktno financirati pripreme za obranu RH.

Koncem 1990. godine utvrđeno je da Podravkine službe zaštite i obrane raspoložu sa svega 17 pištolja. Zato je rukovoditelj obrambenih priprema - generalni direktor donio odluku da se nabavi oružje za potrebe poduzeća. Početkom 1991. godine kupljeno je još 18 pištolja. U dogovoru s Policijskom postajom u Koprivnici i streljačkom družinom Podravka je u lipnju 1991. godine zadužila pet karabina M-48 koji su se koristili u obavljanju stražarske službe. Iza toga je kupljeno najprije 10 automat-

Sl. 1. Plakat Podravkine humanitarna izložba iz 1992. godine posvećena 117. brigadi u Istri (Muzej grada Koprivnice).

skih pušaka MGV-176 u Sloveniji, a zatim je nabavljeno još pet karabina i određena količina ručnih bombi.

Početkom lipnja 1991. godine, na zahtjev predsjednika Općinske skupštine Koprivnice Zdravka Mikotića, Podravka je doznala 2.000.000 tadašnjih dinara (154.000 DEM) za nabavu oružja za potrebe Općine Koprivnica. Tijekom 1991. godine Podravka je za nabavu oružja i opreme doznala Fondu za zaštitu građana Općine Koprivnica još 7,300.000 tadašnjih dinara (oko 560.000 DEM). Za iste namjene Općini Varaždin doznano je 65.000 DEM, a Općini Sisak 100.000 tadašnjih dinara.

Rukovoditelj obrambenih priprema sazvao je 22. srpnja 1991. godine proši-

reni Odbor poduzeća za obranu i zaštitu radi sagledavanja ukupne sigurnosne situacije i poduzetih mjera, te utvrđivanja budućih mjera i postupaka. Mobilizacijom stražarske jedinice poduzeća, u suradnji s Policijskom postajom u Koprivnici, znatno se podigao stupanj sigurnosnih mjera. Neposredno nakon mobilizacije stražarske jedinice pripadnici JNA pokušali su isprovocirati konflikt, javljajući policiji da je jedan Podravkin stražar uperio pušku u njih.

Na temelju zapovijedi o poduzimanju mjera pripravnosti, rukovoditelj obrambenih priprema 7. kolovoza 1991. godine zapovjedio je da se mobilizira i aktivira Podravkina promatračka postaja na silosu Panonske pivovare. Za načelnika promatračke postaje imenovan je Željko Šestak, a nakon njegova odlaska u postrojbu Hrvatske vojske, tu dužnost obavljao je Stjepan Koren. Podravkina promatračka postaja pružila je niz važnih informacija o kretanju neprijateljskih snaga i komunikacijama koje su joj bile u dosegu, a također i o preletima aviona i helikoptera.

Tijekom ljeta 1991. godine Podravka je poduzimala niz aktivnosti na povećanju obrambene spremnosti Podravke, Koprivnice i Hrvatske u cjelini. Tako je, zajedno s Bilokalnikom pokušala nabaviti veće količine oružja za novoosnovanu 117. brigadu ZNG-a. Angažirana su novčana sredstva, oružje je isprobano, no pošiljka nije stigla, pa je novac vraćen. Na ovome poslu posebno se angažirao generalni direktor Bilokalnika Zdravko Dimač. Pomoćnik generalnog direktora Podravke Marijan Todorčić pribavio je novac za nabavu oružja za Podravkinu stražarsku jedinicu. Nakon pada Baranje, kada su četnici zauzeli PIK Belje, Podravka je preko Astre pokrila obveze Hrvatske u izvozu pšenice. Podravka je pomogla tvornici »Đuro Đaković« u proizvodnji obrambenih sredstava dajući materijal koji je bio za to potreban. Bilo je i niz drugih aktivnosti koje su Podravka i njeni djelatnici poduzimali u to vrijeme radi stvaranja i povećanja obrambene sposobnosti Hrvatske. Treba znati da je sve to bilo u ljeto 1991. godine, kada je Hrvatska još

uvijek bila u sastavu Jugoslavije i kada je djelovala Kontraobavještajna služba (KOS). Svi ljudi koji su se angažirali na ovim poslovima izložili su svoje živote i živote članova svojih obitelji jer je u to vrijeme KOS otimao ljude, odvodio ih u Srbiju i tamo zatvarao, mučio i ubijao. Za većinu ovih aktivnosti nisu postojale zapovijedi odozgo, već su ih ljudi poduzimali samoinicijativno da pomognu svojoj Hrvatskoj.

U srpnju 1991. godine u Podravki se obavljalo dežurstvo po više osnova i to tako da su najprije dežurali članovi Poslovnog odbora, a zatim je u službi obrane ustrojeno stalno dežurstvo pripadnika teritorijalne obrane posebno mobiliziranih za tu svrhu. Uz sve to, svoje redovite zadatke kontinuirano uz pojačanu budnost obavljali su čuvari-portiri i vatrogasci.

Štab civilne zaštite Podravke 7. srpnja 1991. godine razmatrao je mogućnosti za sklanjanje radnika i materijalnih dobara u sigurnije i manje ugrožene prostore u slučaju zračnog napada i radiološko-biokemijske opasnosti. Nakon toga izdane su upute za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara i određena su skloništa za slučaj zračnih ili topničkih napada na Podravku. Mjesta za skloništa odabrana su tako da budu blizu zaposlenih u pojedinim organizacijskim cjelinama i kako bi se brzo moglo organizirati sklanjanje. Ukupno je postojalo 14 skloništa, uglavnom u podrumskim prostorijama pojedinih zgrada.

Sjednica Odbora za obranu i zaštitu ponovno je održana 23. srpnja 1991. godine. Na toj sjednici raspravljano je o svim mjerama obrane, zaštite i osiguranja koje su učinjene u poduzeću. Upozoreno je da je Hrvatska u ratu i da se svi moraju tome prilagoditi. Utvrđena je posebna organizacija i posebna dežurstva za dijelove poduzeća koji su odgovorni za pitku vodu, pekaru, energetiku, transport i skladišta. Posebno je naglašena potreba čuvanja jedinstva poduzeća, ljudi i imovine. Uvedena je čvrsta koordinacija djelovanja Podravke u obrani, pružanju humanitarne pomoći i organizaciji proizvodnje preko centralne uprave. Budući da je već tada dio ljudi mo-

Sl. 2. Podravkin plakat o 13. PO trd u VRO Bljesak i Oluja (Muzej grada Koprivnice).

biliziran u MUP-u i ZNG-u, dogovorena je organizacija rada uz smanjeni broj zaposlenih. Osnovna zadaća bila je sačuvati ljudske živote i imovinu te održati proizvodnju.

U transportu Podravkinih proizvoda vozači su imali poteškoće tijekom »balvan revolucije« već 1990. godine, a sljedeće godine problemi su postali još veći. Tijekom jeseni i zime 1990. i 1991. godine usmene prijave podnijela su četvorica vozača: Ivan Zovko, Ivan Vugrinec, Vlado Kranjec i Ivan Barešić. Na vozilo Ivana Zovka na Velebitu su pucali četnici i probušili gumu. Ivana Vugrinca na Velebitu iznad Obrovca zaustavila su sedmorica četnika i pretresla mu kamion. Vladu Kranjca i Ivana Barešića također su na Velebitu zaustavili četnici i natjerali ih da jedan sat leže u jarku, dok su

Sl. 3. Prvi predsjednik RH dr. Franjo Tuđman na jednoj od tadašnjih izložbi o Domovinskom ratu.

oni pretresali vozila. Slično su prošli Stjepan Bakovljanec i Božidar Palaš, a u razdoblju od 18. do 21. lipnja 1991. godine Zlatko Đelekovičan, Antun Job, Dragutin Kovačić i Dražen Matas. Kod Jastrebarskog je tenk JNA 2. srpnja 1991. godine ošteti Podravkin kamion u kojem su bili vozač Zvonko Kovačević i pratitelj robe Josip Zajec. Bilo je to u vrijeme kada su srpski tenkovi išli na Sloveniju. I drugi vozači su u svom poslu stalno bili izloženi životnim opasnostima. To je još više došlo do izražaja kasnije kada se pojavila potreba za prijevoz humanitarne pomoći u ratne zone Hrvatske i u BiH. Ovdje treba spomenuti i vozače osobnih automobila na čelu s Miškom Pavlekom jer su svi oni morali voziti i po ratnim zonama, odnosno ondje gdje su pojedini Podravkini rukovoditelji i drugi djelatnici morali obavljati svoje zadaće. Zbog svih ovih događaja generalni direktor Podravke je 22. srpnja 1991. godine izdao poseban nalog o obvezi rukovoditelja u poduzeću da vode brigu o sigurnosti kada šalju robu, vozače i vozilo na put. Izričito je zabranjeno slanje vozila kroz područja u kojima prijeti opasnost od oružanog napada.

Zaoštravanjem sigurnosne situacije poduzete su daljnje mjere te su prekinuti godišnji odmori. Po nalogu Kriznog štaba

Općine Koprivnica provjeravala se aktivnost agregata i osiguravala zaliha goriva za najmanje 30 dana. U to vrijeme u Podravki su postojale značajne zalihe u materijalima i gotovim proizvodima. Tim zalihama stanovništvo Koprivnice moglo se prehraniti nekoliko godina, a sjeverozapadna Hrvatska nekoliko mjeseci. Da bi se zalihe zaštitile od bombardiranja i pljačke od strane srpske JNA i četnika, vršila se njihova dislokacija po gradovima i selima sjeverozapadne Hrvatske. Na tom poslu angažirao se Sjepan Mraz. Za dislokaciju mesnih konzervi Podravke zakupljen je u Zagrebu posebni skladišni prostor. U spomenutim okolnostima Podravka je počela organizirati snabdijevati postrojbe MUP-a i Zbora narodne garde prehranbenim proizvodima specijalno pripremljenim i pakiranim za upotrebu u ratnim uvjetima.

5. Prehrana Hrvatske vojske

Predstavnici MUP-a i ZNG-a RH nakon što nisu naišli na razumijevanje u nekim drugim prehranbenim industrijama u Hrvatskoj, došli su u Koprivnicu u Podravku i iznijeli svoje potrebe za prehranbenim proizvodima, a osobito za cjelodnevni suhim obrocima. Radi važnosti, povjerljivosti i hitnosti posla, određeni su ljudi za koordinaciju: Ivan Filipan za razvojno-proizvodne poslove i Marijan Varga za komercijalne poslove. Na temelju postavljenih prehranbeno-biološko-kalorijskih zahtjeva, stručnjaci Podravke su za samo nekoliko dana koncipirali cjelodnevni obrok u tri varijante s proizvodima iz Podravkinog asortimana, uz »prilagođene« kekse tvrtke Koestlin iz Bjelovara. Iz redovite proizvodnje birali su se najprihvatljiviji proizvodi. Tako je, primjerice, u jednoj varijanti odabran izvrstan proizvod »Stewed steak« od biranog govedeg mesa, bez masnog i vezivnog tkiva. Kreirani su i drugi proizvodi te je proizvedeno više tipova paketa. Nakon osmišljavanja cjelokupnog obroka, odmah je organizirana redovita proizvodnja u tri smjene. Radilo se

Sl. 4. Izbor Podravkinih prehrambenih proizvoda za hrvatsku vojsku (Muzej grada Koprivnice).

i subotama i nedjeljama, kako bi 19. srpnja 1991. godine mogla krenuti prva pošiljka. Dakle, u trenutku kad se drugi nisu usudili, u Podravki je preko noći usvojena i otpočeta proizvodnja za hrvatsku policiju i vojsku. Podravkaši su vidjeli što se događa i krenuli su u Domovinski rat i na ovaj način, jer su bili svjesni da je za obranu domovine i za moral branitelja od presudne važnosti kvalitetna prehrana. Sve je to učinjeno pred nosom neprijatelja, pred njegovim uperenim topovskim cijevima.

Budući da MUP i Zbor narodne garde tada nisu na terenu imali službu za prihvatanje hrane, kao ni skladišni prostor, Podravka je svoja skladišta na terenu stavila u funkciju logističke potpore hrvatskih branitelja. Danas s pravom možemo reći da je Podravka otpočetak ispunila sve zahtjeve u pogledu količine i kvalitete, mjesta i roka isporuke. Proizvodnja za hrvatsku vojsku stalno se razvijala. Stvarali su se novi proizvodi i povećavale količine proizvoda. Za vrijeme Domovinskog rata od 1991. do 1996. godine Podravka je isporučila Hrvatskoj vojsci proizvode u vrijednosti od preko 160 milijuna njemačkih maraka. Ukupno je u tom razdoblju isporučeno preko 12 milijuna pojedinačnih pa-

keta s cjelodnevnim obrocima. Da bi se ova proizvodnja mogla organizirati, bile su potrebne vrlo velike žrtve. Asortiman se razvijao, stvarali su se novi proizvodi, a često je bilo poteškoća s nabavom sirovina i ambalaže. Ljudi koji su na ovom poslu radili bili su posebno provjereni, a proizvodnja se odvijala u konspirativnim uvjetima, jer je uvijek postojala opasnost od bombardiranja. Podravka je činila i značajne financijske napore da bi održala tu proizvodnju.

Tijekom srpnja, kolovoza i rujna 1991. godine nad Podravkom je stalno lebdjela opasnost topničkog napada iz vojarnje JNA. Istodobno, prijetila je opasnost iz skladišta eksploziva, oružja i streljiva »Crna Gora«. S obzirom na relativnu blizinu spomenutog skladišta eksplozija je mogla izazvati velika razaranja grada i Podravke. U Općini Koprivnica tijekom ljeta 1991. godine djelovao je krizni štab na čelu kojeg je bio predsjednik Izvršnog vijeća Općine Nikola Gregur. Direktor Podravke djelovao je kao pridruženi član tog štaba. U radu Kriznog štaba povremeno je sudjelovao Ivan Mikušić, koji je tada radio u Zagrebu u Službi za zaštitu ustavnog poretka.

novosti

SLOBODNA 8

ČETVRTAK, 19. studenoga 1992. DALMACIJA

SLOBODNA DALMACIJA

U »PODRAVCI«, NAJVEĆEM PROIZVOĐAČU HRANE ZA HRVATSKU VOJSKU

Koprivnički paket jači od NATO-paketa

Na kvalitetu cjelodnevni obroka što ih »Podravka« proizvodi za potrebe Hrvatske vojske nisu stigle nikakve primjedbe — Na prigodnoj degustaciji hrvatski predsjednik kušao je sve, od pašete do govedega gulaša, i ostao — oduševljen

Sve se radi u rukavicama — »Podravka« linija za pakiranje mesnih konzervi za vođe potrošača

D an nakon što je stalni dopisnik »Slobodne« iz Borna izvijestio o nastojanjima srpske propagande da plasira tezu kako »Hrvatska vojska jede iz NATO-porcije«, zatekli smo se u uredu generalnog direktora koprivničke »Podravke« Zvonimira Majdančića. Samo je odmahnuo rukom: — Mogu oni govoriti što hoće, ali istina je posve drukčija. Ne samo da je »Podravka« za godinu dana domovinskog rata Hrvatskoj vojsci isporučila tri milijuna obroka već mi u našim pogonima proizvodimo i znatne količine hrane za potrebe NATO-paketa.

Ne hrani, dakle, NATO Hrvatsku, već Hrvatska hrani NATO.

A Duro Zalar, glavni direktor za proizvodnju i razvoj, dodatak da nas s novim iznemenjem: — Po svom energetskom sastavu paketi koje »Podravka« priprema za pripadnike Hrvatske vojske kalorijni su od onih što ih dobivaju vojnici NATO-a. Ovisno o vrsti paketa, njihova kalorična vrijednost kreće se od 3000 do 3600 kalorija. Čak smo u početku pravili pakete u kojima je bilo i više od četiri tisuće kalorija, pa su naš vojsci stružnjaci za prehranu upozorili da je to preobilno i da konzumiranje tako kalorične hrane izaziva tromost.

Hrvatski vojnici, dakle, jedu kalorijnu hranu od vojnika NATO-paketa!

Kad su nas stružnjaci NATO-a pitali zašto dajemo toliko kalorija u obrocima koje pripremamo za hrvatske vojnike, misleći kako je to prevrće — priča nam Ivan Filipan, »Podravkin« koordinator za velike potrošače — odgovorni smo im sjedeći: — Naši vojnici sudjeluju u manevrima, a naši u pravom ratu!

Priča o tome kako je »Podravka« počela pripremu cjelodnevni konzerviranih obroka za Hrvatsku vojsku toliko je tipična da bi mogla biti obrascem i za druge slične priče — kako se vojska nakupčavala, kako se odijevala, obučavala... Sve se dogodilo za samo tjeđan dana. Kada se ukazala potreba da pripadnici MUP-a Hrvatske sve više vremena moraju provoditi na terenu, »Podravka« je ponudila svoju varijantu »suhog dnevnog

»Od srca srcu« — reklamni slogan »Podravke« koji bi možda najbolje pristajao prizoru sa slike: radnice na pakiranju paketa za Hrvatsku vojsku

obroka«, koga se svi oni koji su nekada služili vojni rok u JNA sjedaju s prilično nelagodno. »Podravkin« cjelodnevni obrok posve je nešto drugo. Oni koji su ga kušali i poljica koja to nisu — jednodni su u ocjeni: odlična, ukusna hrana u lijepoj ambalazi.

— Postoje, kad je rat u Hrvatskoj započeo — objašnjava Željko Bažić, direktor sektora za informacije i publicitet »Podravke« — mi smo već imali razvijenu osnovu da Hrvatsku vojsku opskrbljujemo potrebnim količinama hrane.

U početku radile su se tri varijante paketa. Danas ih je šest, a osnovna je karakteristika da se u njima nalaze četiri vrste mesa — govede, svinjsko, pileće i riblje. »Podravka« je u ratnim uvjetima razvila i sedam posve novih proizvoda, koji se danas rade isključivo za Hrvatsku vojsku i nema ih na našem tržištu. No sve što je potrebno za jedan paket ipak nije mogla proizvesti sama. »Podravka«, primjerice, ne proizvodi konzerviranu ribu, pa su se tunji i saradine u »Podravkin« paketu našli zahvaljujući »Marsdešću« s Dugog otoka. Osim »Marsdešću« u pripremanju paketa sudjeluju još tri proizvođača — »Piva« (s asepsololetima za »suho pranje« ruku), »Zvečevac« s desertnom čokoladom i bijelovarski »Koštim« koji proizvodi kekse s minimalnom količinom šećera, tako da se mogu jesti i uz mesne obroke. Sve te proizvode, dakako uz one »Podravkin«

koji čine osnovu paketa, pakiraju radnice toga koprivničkog prehrambenog giganta. Kutija u koju se pakiraju svi proizvodi nuđni za jednodnevnu prehranu također je razvijena u »Podravci«. Tri puta je mijenjala oblik dok se nije došlo do najboljeg rješenja. Sada je to vrlo praktično pakovanje koje lakost stane u vojničku torbu, pod ruku ili u džep.

— Nismo imali nikakvih zamjerki na kvalitetu hrane, dapače, svi koji su je probali bili su zadovoljni. Kad je predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman nedavno posjetio

Koprivnicu, pokazao je veliko zanimanje za naš proizvodni program prehrane Hrvatske vojske — priča nam Duro Zalar. — Tada smo predali malu degustaciju, otvoreni pakete koji su bili namijenjeni hrvatskim vojnicima na fronti. Dr. Tuđman je bio oduševljen kvalitetom — od pašete do govedega gulaša.

Generalni direktor »Podravke« Zvonimir Majdančić kaže kako se proizvod namijenjeni Hrvatskoj vojsci isporučuju po tržišnim cijenama. To je velik posao, koji za poslužava i velik broj radnika. No profita na njemu nema — jer to bi bio »ratni profit«.

Za vrijeme rata u Koprivnici su se obroci za hrvatske vojnike pripremali gotovo ilegalno. Postojala je stalna opasnost da agresorska avijacija bombardira pogone i na taj način dovode u pitanje daljnju proizvodnju. Zato se radio tiho, bez pompe i publiciteta. Danas, kada je rat u Hrvatskoj završen, u »Podravci« su spremni govoriti o svemu. Više nema nikakvih vojnih tajni.

Obrok

Jedan od šest paketa cjelodnevni obroka — nazvan »HV-5« — što ih proizvodi »Podravka« sadrži sljedeće:

Konzervu govedeg gulaša (300 grama), juneču paštetu (100 g), konzervu tunjifileta (120 g), dva pakiranja kakaa ukupne težine 200 grama, bombone »Ili-ma« i »poni« (97 g), desertnu čokoladu (50 g), dva vitaminska napitka »ponia« (ukupno 42 grama), i osiće za šivanje konzervi.

U svakom paketu, bez obzira na sadržaj, nalaze se i tri vialne maramice — asepsololet — kako bi vojnici prije obieda, ako mu pri rad nije sagus i izvor vode — mogao očistiti dlanove i prste.

Više kalorija nego u NATO-paketu — sadržaj cjelodnevni obroka »HV-5«

— Proizvodnja hrane, bez obzira na to što je ta hrana namijenjena vojsci, nije nikakva vojna tajna — ređi će Ivan Filipan. — Svakako zna da ljudi moraju jesti, a hrane li se godovima i lunjetinom ne može biti nikakav »top secret«. Zato bez ikakve bojazni da demontirati vojnu tajnu možemo ređi da još jedini problem koji nismo uspjeli namdati jest sir koga u paketima nemamo. Problem je u ambalazi, jer trajnost svih proizvoda u paketu ne smije biti manja od godinu dana.

Sad kad je »Podravka« razvila taj posao i kad joj je teško u njeju konkurirati, mnogima je žao što se i sami nisu u nju upustili. I ovdje vrijedi ona narodna: 'tko prvi djevojku... Još u doba rata sličnim su se poslom pokušali baviti u kooperaciji »Frank« i »Kral« i »PK-Vrbovec«. Sličnih ambicija imala je i INA... Ali samo je »Podravka« ostala u tom složenom poslu.

Dio svoga uspjeha što se tako brzo prilagodila jednoj novoj i ne baš jednostavnoj proizvodnji — sastavljanju cjelodnevni obroka za Hrvatsku vojsku — »Podravka« može zahvaliti i svom dugogodišnjem izvotnom poslu za potrebe NATO-paketa. Na tim su poslovima usvojeni visoki standardi, tehnološki i higijenski, koji su morali biti ispunjeni da bi se posao mogao dobiti. Inspektori NATO-paketa šestu su gosti u »Podravci«. Prema ugovoru o proizvodnji, sve im mora biti dostupno. Mogu zaviriti u svaki stroj, hladnjaču, pregledati svaku proizvodnu liniju. Dakako, onuku u kojoj se proizvodi za NATO.

To golemo iskustvo posluju je »Podravci« da ga ugradi i u svoj novi, slični posao — proizvodnju hrane za potrebe Hrvatske vojske. Jer da se baš sve moralo početi od nule, jasno je da ne bi moglo biti ni tako brzo ni tako kvalitetno. Ovakvo, dogodilo se ono što je malo tko mogao očekivati: koprivnički paket bolji je i (korisniji) jači od NATO-paketa!

D. HEDL
Snimci: Dragutin OLVITZ

6. Koprivnica u Domovinskom ratu

Glavna zadaća Kriznog štaba bila je priprema Općine Koprivnica za obranu. Krizni štab je vodio brigu o formiranju i opremanju postrojbi ZNG-a i jedinica narodne zaštite, o zaštiti građana, skloništima, zaprečavanju smjera eventualnog prodora JNA, a posebna zadaća bilo je pregovaranje sa zapovjednikom JNA u Koprivnici. Istovremeno, Krizni štab je preuzimao vojnike koji su bježali s odsluženja vojnog roka u JNA i slao ih kućama. Svi objekti JNA, a naročito vojarna i skladište »Crna Gora« bili su pod stalnom kontrolom hrvatskih branitelja.

Na temelju zapovijedi predsjednika Republike Hrvatske 16. rujna 1991. godine uvedene su mjere pripravnosti, koje su uključivale i blokadu vojarni. Vojarni JNA i Koprivnici isključena je voda, struja, plin, telefon i obustavljeno je svako snabdijevanje kruhom, mlijekom itd. Stanje je postalo vrlo napeto i dalje je sve bilo u rukama Kriznog štaba koji je pregovarao s JNA. Koprivnicu su nadlijetali avioni i helikopteri. Počele su zračne uzbune. Za vrijeme zračnih uzbuna, svi su morali ići u skloništa. Budući da je u Podravki u prvoj smjeni radilo oko 5.000 ljudi, postojala je vrlo velika opasnost za ljudske živote. Bila je to i najveća odgovornost rukovodstva Podravke budući da je takva koncentracija ljudi na malom prostoru u slučaju bombardiranja mogla dovesti do velikih žrtava. Tijekom rujna 1991. počeli su se predavati objekti JNA na području bivše Općine Koprivnica hrvatskim snagama. Najprije su se predale granične karaule, a zatim Dom JNA. Uz borbu, oslobođene su vojarnje u Križevcima i Varaždinu i JNA je napustila ove gradove. Borbe su se vodile i u Bjelovaru. Tamo je oficir JNA, koji je bio zapovjednik u skladištu oružja, eksploziva i streljiva izazvao eksploziju u tom skladištu, kojom prigodom je poginulo devetnaest hrvatskih branitelja i nepoznat broj pripadnika JNA. Mnoge kuće su srušene, a na mjestu eksplozije ostao je krater dug 200, širok 50 i dubok preko 20 metara. Slično se

moglo dogoditi u Koprivnici sa skladištem »Crne Gore«, samo ovdje bi žrtve bile puno veće jer je bilo više eksploziva i skladište je bilo blizu gradu.

Predsjednik Kriznog štaba i Izvršnog vijeća Nikola Gregur i šef policije Krešimir Papac vrlo su mudro i uspješno pregovarali sa predstavnicima JNA i u Koprivnici nije došlo do katastrofe. JNA je zauvijek napustila Koprivnicu 30. rujna 1991. godine i grad se tako oslobodio srpskog agresora. U oslobođenju Koprivnice odlučujuću ulogu odigrale su snage Hrvatske vojske i policije koje su tada djelovale u bivšoj Općini Koprivnica. Unatoč nedovoljnom naružanju hrvatskih snaga, neprijatelj je znao da pred sobom ima velik broj hrabrih i odlučnih ljudi i da bi u slučaju prihvaćanja borbe loše prošao. Zato je radije odabrao pregovore i povlačenje. Naime, već 28. lipnja 1991. godine oformljen je Zbor narodne garde u Koprivnici, buduća 117. brigada Hrvatske vojske. Početkom srpnja prve skupine dragovoljaca, u sklopu pričuvnog sastava MUP-a otišle su na teren. Protuzrakoplovna obrana organizirana je 21. rujna 1991. godine. Uz stražarsku jedinicu Podravke koja je angažirala oko 400 ljudi, to su bile respektabilne snage o kojima je agresor morao voditi računa. Ali, prije svega morao je voditi računa o čvrstoj želji i odlučnosti naroda, da se zauvijek riješi strane dominacije.

Nakon oslobođenja Koprivnice od JNA u ruke hrvatske vojske dospjele su velike količine topova, tenkova i drugog oružja, streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava. Dio tih sredstava nalazio se u vojarni, ali je puno značajnije bilo ono što se nalazilo u skladištu »Crna Gora«. Čim je Koprivnica oslobođena od JNA, neoprezni, nesavjesni, ali i zlonamjerni informatori, počeli su javljati preko sredstava informiranja, kako je u Koprivnici »pala« vojarna i kako je u ruke hrvatske vojske došlo skladište sa velikom količinom oružja, streljiva i eksploziva. Bio je to otvoren poziv agresoru da dođe i bombardira grad. Hitnom intervencijom kod HTV-a uspjeli smo ublažiti pogubni utjecaj takvih informacija. Dio oružja iz skladišta

»Crna Gora« smješten je u Podravku. Odmah nakon toga Radio-Beograd objavio je vijest da je u Podravki smješteno oružje. I ovdje su djelovali zlonamjerni informatori, provocirajući na taj način JNA da bombardira Podravku. Zato je generalni direktor izdao nalog da se oružje iznese iz Podravke, tako da to svi vide, pa i »informatori«. Prije toga obavljena je smotra stražarske jedinice Podravka.

Nakon odlaska JNA, u koprivničku vojarnu ušla je slavna koprivnička 117. brigada Hrvatske vojske u kojoj je bio velik broj Podravkaša. Mnogo oružja i oruđa u vojarni bilo je namjerno oštećeno i pokvareno od strane pripadnika JNA. Sve su to prepravili vrsni majstori i inženjeri, od kojih je većina bila iz Podravke, na čelu s Antom Babićem. Podravka je nabavila sav potreban materijal i pobrinula se za prehranu brigade i velikim dijelom za nabavu odora. Zrakoplovi JNA raketirali su koprivničku vojarnu 7. listopada 1991. godine. Poginuo je hrvatski vojnik David Piskor. Protuzrakoplovna obrana je odlučno djelovala i neprijateljski zrakoplovi nakon toga više nisu napadali Koprivnicu.

Prije odlaska 117. brigade na bojište, Krizni štab Općine Koprivnica zatražio je od Podravke kadrovsku pomoć u Sekretarijatu za Obranu. Predsjednik Kriznog štaba Nikola Gregur zamolio je generalnog direktora Podravke da sekretarom za obranu postane Joško Širić. S njim je kao njegov pomoćnik u sekretarijat za obranu otišao i Tihomir Dobrić. Kada je 117. brigada krenula na bojište pokazao se manjak automatskog oružja. Zbog toga je Podravka sve automatsko oružje koje je preuzela iz skladišta »Crna Gora« prepustila sekretarijatu za obranu, odnosno za potrebe 117. brigade.

Dok su se u Koprivnici odvijali do sada opisani događaji, drukčija je situacija bila u dislociranim tvornicama Podravke u Lipiku, Daruvaru, Sisku i Varaždinu. Tvornica »Studenac« u Lipiku bila je pod udarom srpskog agresora već od proljeća 1991. godine, a slično je bilo u Daruvaru i Sisku. Početkom rujna 1991. godine Lipik je okupiran i tvornica je uništena. U

prosinu 1991. godine Lipik je bio oslobođen. Radnici Podravke iz Lipika uključili su se u obranu, a njihove žene i djeca bili su prognanici u Koprivnici. U 117. brigadi bila je razvijena informativno-promidžbena djelatnost. U nju su se odmah uključili Podravkini novinari Mladen Pavković i Vladimir Kostjuk. U prostorima Hrvatske gospodarske komore u Zagrebu otvorena je 11. veljače 1992. godine izložba fotografija 117. brigade »Slike rata« i održana konferencija za novinstvo na temu »Podravina u ratu«. Izložbu je razgledao i predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman. 117. brigada Hrvatske vojske djelovala je do 17. srpnja 1992. godine. Odmah nakon rasformiranja 117. brigade formirana je 145. borbena grupa koja je djelovala na svim bojištima do polovice 1994. godine. I u njoj su se borili mnogi Podravkaši.

7. Pomoć Bosni i Hercegovini

U proljeće 1992. godine započela je srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu. U Hrvatsku je došao veliki broj izbjeglica iz BiH, a ondje je zavladała prava humanitarna katastrofa. Hrvatska Vlada zamolila je sva privatna, društvena i državna poduzeća, sindikate, humanitarne organizacije i sve ljude dobre volje u RH, da svojim humanitarnim prilozima u hrani, odjeći i lijekovima pomognu ugroženom hrvatskom i muslimanskom pučanstvu BiH u njihovoj obrani od agresora. Tadašnji predsjednik Vlade RH dr. Franjo Gregurić uputio je takav dopis i u Podravku koja je odmah reagirala i uputila pomoć. Očevici tvrde da je Podravkina pomoć bila sudbonosna u početku agresije na BiH, jer je pred agresorom bježao ogroman broj ljudi, Hrvata i Muslimana koji bi umrli od gladi da u pravo vrijeme nije stigla Podravkina pomoć. I dok je 1991. godine Podravkina humanitarna pomoć koja je iznosila 3,7 milijuna maraka, podijeljena uglavnom u Hrvatskoj, 1992. godine iznosila je 10,8 milijuna maraka od čega preko 6 milijuna maraka za Hrvate i Muslimane iz Bosne i Hercegovine. Ovaj

iznos odnosi se na pomoć koja je išla u BiH, kao i na pomoć za Hrvate i Muslimane koji su iz Bosne i Hercegovine izbjegli u Hrvatsku. Moramo se podsjetiti da je to vrijeme progona Hrvata i Muslimana iz Bosanske Posavine i istočne Hercegovine, Hrvata iz središnje Bosne i Muslimana iz istočne Bosne. Humanitarna situacija u BiH bila je puno teža nego u Hrvatskoj. Mnogi Hrvati i Muslimani su izbjegli u Hrvatsku i druge zemlje, ali još veći broj morao je bježati iz jednog u drugi kraj Bosne i Hercegovine. Svi su oni ostajali bez imovine i bez hrane. Zato je Podravkina pomoć išla u razna mjesta, kako ona u koje su Hrvati i Muslimani bili prisiljeni bježati, tako i ona u kojima su se relativno uspješno borili sa srpskim agresorom.

8. Zaključak

Podravka je u Domovinskom ratu pretrpjela značajnu izravnu štetu, a najviše u Lipiku. O tim štetama informirana su nadležna ministarstva i Hrvatska gospodarska komora. Ukupna izravna ratna šteta koju je pretrpjela Podravka iznosila je preko 100 milijuna njemačkih maraka.

Doprinos Podravke u obrani, prehrani prognanika i izbjeglica te u opskrbi Hrvatske vojske i policije nije mogao ostati nezapažen od vrhovništva Republike Hrvatske. Zbog toga su Podravkaši doživjeli najveće priznanje kada ih je posjetio prvi hrvatski predsjednik 12. svibnja 1992. godine. U njegovoj pratnji nalazio se veći broj dužnosnika hrvatske Vlade. Glavni razlog posjeta predsjednika Podravki bio je njen angažman u Domovinskom ratu, posebno u opskrbi Hrvatske vojske prehrambenim proizvodima. Predsjednik je obišao proizvodne pogone i susreo se s radnicima, a nakon toga priređena je prezentacija i degustacija proizvoda za Hrvatsku vojsku. Predsjednik se vrlo pohvalno izrazio o tim proizvodima i naglasio da je od posebne važnosti u Domovinskom ratu da se hrvatski vojnik dobro i pravilno hrani. U tome je Podravka učinila upravo ono što je trebalo

za obranu Hrvatske. Inženjer Filipan koji je vodio degustaciju informirao je predsjednika da su paketi cjelodnevnih obroka koje Podravka isporučuje za Hrvatsku vojsku kvalitetniji od NATO paketa i da ih naši vojnici radije koriste. Predsjednik je s ovim bio vrlo zadovoljan i izjavio je da se Hrvatska vojska mora oslanjati na hrvatsko gospodarstvo. Nakon posjeta Podravki predsjednik je obišao Bilokalnik.

Tijekom obrambenog Domovinskog rata, hrvatski narod je pretrpio mnoge žrtve. Iz bivše općine Koprivnica poginulo je 140 branitelja, a iz cijele današnje Koprivničko-križevačke županije preko 200. Mnogi su ranjeni i postali su invalidi. U Domovinskom ratu poginulo je 18 Podravkaša. Podravka je odmah počela voditi brigu o socijalnom položaju obitelji poginulih branitelja i o invalidima i o ranjenima, ali i o ostalim braniteljima. Svim braniteljima koji su kao radnici zaposleni na određeno vrijeme otišli na bojište, garantirano je da se mogu vratiti u Podravku. Također je u Podravki zaposleno preko 300 hrvatskih branitelja, koji prije nisu radili ondje. Ukupno preko 1.700 Podravkaša bili su pripadnici Hrvatske vojske ili policije. Polovicom 1992. godine pokazala se potreba za donacijom zimnice obiteljima poginulih, teže ranjenih i socijalno ugroženih pripadnika vojnih i policijskih postrojbi sa područja Koprivnice. Takvu donaciju zatražio je Klub pripadnika Hrvatske vojske - 117. brigade od Uprave Podravke i ona je odobrena. Podravka se 1. ožujka 1993. godine uključila u akciju »Spasite djecu Hrvatske«. Podravka je postala donator preko stotinu djece, kojima su roditelji poginuli u Domovinskom ratu. Ovdje su obuhvaćena djeca iz Koprivničko-križevačke županije, ali i iz drugih hrvatskih županija. Osim spomenute pomoći, Podravka je tu djecu pomagala i proizvodima, a svake godine za blagdan sv. Nikole djeca su bila gosti Podravke. Donacije zimnice za pojedine kategorije hrvatskih branitelja nastavile su se i idućih godina, a također i novčano pomažanje djece poginulih branitelja. Osim toga, Podravka je 1994. i 1995. godine Podrav-

kašima – hrvatskim braniteljima podijelila značajna sredstva u obliku stambenih kredita.

Djelovanje Podravke u funkciji obrane Hrvatske i hrvatskog naroda u Domovinskom ratu nastavljeno je i dalje sve do »Bljeska« i »Oluje« 1995. godine, kao i kasnije. I sadašnja briga Podravke o svojim braniteljima ubraja se u to. Doprinos Podravke u obrani Hrvatske od 1991. do 1996. godine samo djelomično je opisan u ovom prilogu. Bilo bi potrebno još puno toga pisati, da bi se iskazala ukupna uloga Podravke i Podravkaša u Domovinskom ratu. O tome postoji i obilna dokumentacija koju treba iskoristiti.